

TROUGAO PREVARE - SLUČAJ BERNARD MADOFF
TRIANGLE FRAUD - THE CASE OF BERNARD MADOFF

Stručni članak

mr Nemanja Budimir*

Sažetak

Prevara ima različite oblike, vrste i forme. Pod pojmom prevare podrazumeva se profitiranje pomoću nedozvoljenih radnji, postupaka ili trikova, a to veoma često podrazumeva krađu sredstava, informacija, primenu i upotrebu imovine bez dozvole. Naime, jedan od prvih modela prevare koji je našao svoje mesto u literaturi, ali i u praksi jeste trougao prevare. Trougao prevare predstavlja okvir koji je dizajniran kako bi se objasnili razlozi koji stoje iza odluke radnika da se izvrši prevara na radnom mestu. Trougao prevare ima tri elementa, a to su: pritisak, prilike i racionalizacija. Ovaj rad razmatra koncept prevare, trougao prevare i objašnjava trougao prevare na slučaju Bernarda Madoff-a.

Ključne reči: Kriminalne radnje, prevara, trougao prevare.

Abstract

Fraud has different shapes, types and forms. Fraud involves profiting with help unauthorized actions, procedures and tricks, often involving theft of resource, information and use assets without permission. One of the first fraud models that found its place in literature and practice was a fraud triangle model. The fraud triangle is a framework designed to explain the reasoning behind a worker's decision to commit workplace fraud. The three stages, categorized by the effect on the individual, can be summarized as pressure, opportunity and rationalization. This paper reviews the concept of fraud and fraud triangle, and explain fraud triangle on the case of Bernard Madoff.

Key words: Criminal acts, fraud, fraud triangle.

---

* Konsultant za finansije i računovodstvo, Agencija za knjigovodstvene poslove „Budimir“, e-mail: budimir.nemanja@yahoo.com

1. UVOD

U današnje vreme raznovrsni oblici kriminalnih radnji koji se javljaju u finansijskim tokovima počevši od korupcije, organizovanog kriminala u privredi i slično, predstavljaju predmet interesovanja stručne, ali i šire javnosti.

Kriminalne radnje i finansijske prevare su jedinstven problem sa kojim se susreću preduzeća širom sveta. Zahvaljujući mnogim finansijskim skandalima koji su se dogodili poslednjih nekoliko godina i koji su investitorima naneli ogromne štete, doveli su do narušavanja poverenje investitora, ali i celokupne računovodstvene i revizorske javnosti u informacije koje se nalaze u finansijskim izveštajima. Kada se govori o prevarama, potrebno je naglasiti da one mogu da idu u korist ili na štetu preduzeću. Prevare koje su počinjene na štetu preduzeća uglavnom čini menadžment preduzeća, odnosno rukovodioci najvišeg nivoa. Sa druge strane, prevare koje idu u korist preduzeću uglavnom se manifestuju u vidu izbegavanja plaćanja poreza ili davanja mita, sa ciljem dobijanja ugovora. Kriminalne radnje koje počine zaposleni u organizaciji utiču prvenstveno na njeno poslovanje. Ukoliko se te prevare ne otkriju i ne spreče to kao posledicu može da ima narušavanje ugleda preduzeća. U domaćoj i stranoj literaturi učinjeni su brojni pokušaji u determinisanju pojma kriminalne radnje u privredi u širem i užem smislu. Jedan od problema koji se javlja prilikom definisanja pojma kriminalne radnje u privredi jeste šarolikost određivanja neke radnje kao kriminalne ili društveno prihvatljive. Takođe, problem predstavlja i postojanje velikog broja stručnih sinonima i srodnih izraza koji se koriste za istu ili sličnu pojavu. Pored ovoga problem prilikom definisanja kriminala u privredi predstavlja i veliki broj mogućih nezakonitih radnji koje se dešavaju u privredi, a da se ne vrši njihovo beleženje u finansijskim izveštajima. Sve kriminalne radnje koje se dešavaju u privredi mogu se podeliti u dve grupe, a to su: malverzacije ili prevare i kriminalne radnje u finansijskim izveštajima. (Petković, 2010)

Predmet istraživanja ovoga rada jeste trougao prevare. Cilj rada je da na jasan način objasni pojam prevare, trougao prevare, ali i da na slučaju iz prakse prikaže trougao prevare. Rad je podeljen u dve celine. Prvi deo rada objašnjava prevaru i vrste prevare, dok je u drugom delu objašnjen trougao prevare i prikazan na slučaju Bernarda Madoff-a.

2. DEFINICIJA PREVARE

Prevare ne predstavljaju pojavu novijeg doba, niti su one proizvod moderne civilizacije. Za njih se može reći da su stare koliko i čovečanstvo. Problem prevara evidentiran je još 1800. godine u Hamurabijevom zakonu. Prevare se spominju kako u svakodnevnom životu, tako i u poslovnom svetu. Takođe, potrebno je naglasiti da istorija pamti mnoge velike finansijske prevare i poslovne prevare, a neke od njih su: Ponzijeva šema (SAD), Enron (SAD), Parmalat SpA (Italija), WorldCom Inc. (SAD), Bernie Madoff (SAD), Satyam Computer Services (Indija), Lehman Brothers (SAD).

Kada se govori o prevarama potrebno je naglasiti da ne postoji jasna definicija šta je to prevara. Pomoću ovog termina, opisuju se postupci kao što su: obmane, iznude, krivotvorenje, pronevere, skrivanje materijalnih činjenica i dosluh. Teorijske razlike manifestuju se u različitim pristupima suštine ove nezakonite radnje, a sve zbog veoma širokog obuhvata ove pojave. Upravo zbog toga mogu da se uoče i različita tumačenja suštine prevare, ali isto tako potrebno je istaći da postoji određeni broj zajedničkih elemenata oko kojih se autori teorije i literature slažu. Naime, termin prevara iako je poznata u finansijskoj štampi, njegovo značenje ipak nije sasvim jasno. Prevara se može definisati kao lažno predstavljanje materijalne činjenice jedne strane drugoj strani, a sve sa ciljem da se druga strana prevari ili navede da se opravdano pouzda u činjenicu na sopstvenu štetu. Takođe, kada se govori o prevari ona bi prema običajnom pravu trebalo da ispuni pet uslova, a to su (Petrović, et al., 2016, 225-226):

- ✓ Lažno predstavljanje - U ovom slučaju potrebno je da postoji lažna izjava ili prećutkivanje.
- ✓ Materijalna činjenica - Ova činjenica treba da bude značajan faktor koji navodi drugog da deluje.
- ✓ Namera - Potrebno je postojanje namere da se druga strana prevari ili znanje da je izjava koja se daje lažna.
- ✓ Opravdano pouzdanje - Lažno predstavljanje činjenica mora da predstavlja bitan faktor na koji se oslanja oštećena strana.
- ✓ Povreda ili gubitak - Prevara mora da ima za posledicu povredu ili gubitak po žrtvu prevare.

Dakle, za prevaru se može reći da obuhvata sva mnogostruka sredstva koja ljudska genijalnost može da osmisliti i kojima se koristi jedna osoba, a sve sa ciljem iskorištavanja predstavljanja prednosti predstavljanjem stvarnosti u lažnom svetlu. Ona ustvari podrazumeva lukavstvo, iznenađenje, izmišljotinu i slično. Prevara predstavlja namerno i lažno bezobzirno predstavljanje materijalne stvari, radnje koje su usmerene protiv žrtve, pri čemu žrtva veruje u štetu koju trpi. Ona ima za cilj da stvori pogrešnu procenu ili da održi postojeću pogrešnu procenu, a sve sa ciljem podsticanja sklapanja ugovora. Naime, stručnjaci za borbu protiv prevara se slažu da ona podrazumeva aktivnosti koje uključuju obmanu koja može da utiče na rezultate poslovanja, a uticaj može da bude direktni ili indirektni (bez obzira da li počinilac prisvaja određenu korist). Počinilac prevare prilikom vršenja prevare oslanja se na prevarantsku aktivnost, koju nastoji da sakrije. Takođe, prevara se ne postiže slučajnom greškom. (Spasić & Krstić, 2017) Definiciju prevare dao je i Institut za tursku istoriju. On prevaru definiše kao igru, tačnije kao umetnost takmičenja koja je posvećena varanju, zavađanju nekoga, a sve sa ciljem ostvarenja neka prednosti. (Institute of Turkish History, 1998) Prevaru definiše i Međunarodni revizijski standard 240-Revizorove odgovornosti u vezi sa prevarama u reviziji finansijskih izveštaja. On prevaru definiše kao namernu radnju jedne ili više osoba unutar menadžmenta, onih koji su zaduženi za upravljanje, zaposlenika ili trećih strana, a koja podrazumeva varanje sa ciljem da bi se stekla nepravedna ili nezakonita prednost. (Međunarodni standard revizije 240, 2009, 160) Generalno gledano može se reći da se prevara sastoji od četiri elementa, a to su: pogrešno tumačenje materijalne prirode, namerno zanemarivanje istine, uverenost (lice koje dobija tumačenje razumno i opravdano se oslanja na njega) i na kraju dolazi do finansijske štete. (Vilendečić & Vilendečić, 2014, 173) Naime, kada se govori o ovome potrebno je naglasiti da revizori nailaze na prevaru na dva nivoa, a to su:

- ✓ Prevara od strane rukovodstva - Za ovaj oblik prevare može se reći da je dosta "podmukliji" u odnosu na prevare koje počine zaposleni. Razlog za to je što one u većini slučajeva ostanu ne otkrivene sve do onog trenutka dok kompanija ne pretrpi ogromne i nepopravljive štete i gubitke. Ono što karakteriše ovaj oblik prevare jeste da on ne podrazumeva direktnu krađu sredstava, odnosno imovine. Jedan od razloga zašto se rukovodstvo može odlučiti na prevarne aktivnosti

jeste povećanje tržišne cene kompanije. Razlozi za ovakve postupke mogu se tražiti u zadovoljenju očekivanja investitora ili da bi iskoristili opcije na akcije koje predstavljaju deo naknada za rukovodstvo. Ovo se naziva lažiranjem učinaka i to uglavnom podrazumeva da se vrše prevarne radnje kako bi se izvršilo "naduvavanje" dobiti ili kako bi se odložilo priznavanje nesolventnosti ili pada dobiti. Sa druge strane, kada se posmatraju prevare koje vrši rukovodstvo nižeg nivoa u tom slučaju to se uglavnom odnosi na pogrešno predstavljanje finansijskih podataka i internih izveštaja, a sve sa ciljem kako bi se dobile dodatne naknade, obezbedilo unapređenje, ali i izbegle kazne za loš učinak. Ovaj oblik prevara karakteriše: prevaru je izvršilo lice na rukovodećem nivou iznad onoga na čije se strukture upotrebljava interna revizija, prevara podrazumeva upotrebu finansijskih izveštaja kako bi se kreirala iluzija da je pravno lice zdravije i da posluje bolje od onoga što jeste. U slučajevima da prevara obuhvata protivpravno prisvajanje imovine ona je skrivena "velom" složenih poslovnih transakcija, a koje veoma često podrazumevaju i povezana treća lica. Na osnovu ovih karakteristika može se zaključiti da rukovodstvo može da sprovede neke neregularnosti na način da zaobilazi inače efektivnu strukturu interne kontrole, koja bi sprečila sprovođenje sličnih nepravilnosti od strane lica koja su zaposlena na nižim nivoima.

- ✓ Prevarena od strane zaposlenih - Ova prevarena ima za cilj da izvrši direktno konvertovanje novca ili drugih sredstava u ličnu korist tog zaposlenog. Da bi ostvario ličnu dobit zaposleni nastoji da izbegne interni sistem kontrole kompanije. U slučajevima kada kompanija poseduje efektivan sistem kontrole, pronevere i malverzacije moguće je otkriti, a samim tim i sprečiti. Ove prevare uglavnom se mogu sprovesti kroz tri koraka, a to su: krađa nečega od vrednosti (sredstva), pretvaranje sredstava u formu koja se može koristiti (gotovina), skrivanje dela kako bi se izbeglo njegovo obelodanjivanje. Posmatrajući ove korake, može se zaključiti da je treći korak uglavnom najteži. To se može objasniti na primeru, radnik magacina može jednostavno i lako da ukrade zalihe iz skladišta, ali menjanje evidencije o zalihama radi prikriivanja krađe je znatno teže. (Petrović, et al., 2016, 226-227)

Korist od prevare može da ima pojedinac, ali i sama kompanija. U sučaju da je kompanija izvršila korporativno kriminalno delo, onda se očekuje da će kompanija ostvariti neku korist, ali isto tako se očekuje da će i lica koja su omogućila da kompanija to ostvari, takođe imati određenu korist. (Slović, 2016, 93) Naime, da bi se razumela svrha i značaj prevare pre svega je neophodno da se napravi razlika između prevare i greške. Bez obzira na to što imaju istu posledicu, ipak postoji značajna razlika. Za razliku od greške kod prevare postoji svesna namera da se ostvare posebni ciljevi, ali i da se izvrše manipulacije. Bez obzira na pojavne oblike prevaru karakterišu sledeći elementi: netačno iskazivanje činjenica koje su bitne za donošenje poslovnih odluka, postojanje svesti lica da su podaci koji su prezentovani lažni, lica koje prima informacije kao pouzdane i relevantne za poslovno odlučivanje i nastanak štete u poslovanju kao posledica svega prethodno navedenog. (Škarić-Jovanović, 2009, 25)

Iz svega navedenog može se zaključiti da prevaru nije lako istrebiti, ali isto tako je i nerealno očekivati da će ona potpuno nestati. Bez obzira na to svaka država nastoji da uvede zakone pomoću kojih će se zaštititi pojedinci od teških posledica obmane sa jedne strane, dok sa druge strane nastoji se izvršiti kažnjavanje počinitelaca na što efikasniji način.

3. VRSTE PREVARE

Prevare se uobičajeno mogu klasifikovati u tri grupe, a to su:

- ✓ Korupcija - Ona podrazumeva nezakonitu upotrebu državnog položaja i moći pojedinca ili grupe, sa ciljem sticanja sopstvene koristi. Dakle, ona može da se odredi kao radnja nuđenja, davanja, obećavanja, posrednog ili neposrednog iznuđivanja, prihvatanja i primanja poklona i drugih koristi koje su povezane sa izvršenjem dužnosti od strane lica koja su zaposlena u privatnom ili javnom sektoru, a kada takve radnje predstavljaju kršenje njihovih dužnosti koje su proistekle iz njihovog položaja, a sve sa ciljem sticanja protivpravne imovinske koristi za sebe li za druge. (Petković, 2010, 124)
- ✓ Otuđenje imovine - Ovaj oblik prevare je jedan od najučestalijih. Njega uglavnom sprovode zaposleni u kompanijama, zarad upotrebe otuđenih sredstava za svoje lične potrebe. U ovu vrstu prevare

uključeni su: krađa materijalne i nematerijalne imovine, navođenje preduzeća da plaća usluge ili robu koje nisu primljene, pronevera čekovima, platama, troškovima, novcem. Ono što ovu prevaru karakteriše jeste i falsifikovanje spisa i dokumentacije, a sve sa ciljem da se prikrije nestanak imovine, odnosno krađa. (Bešvir, 2010, 73)

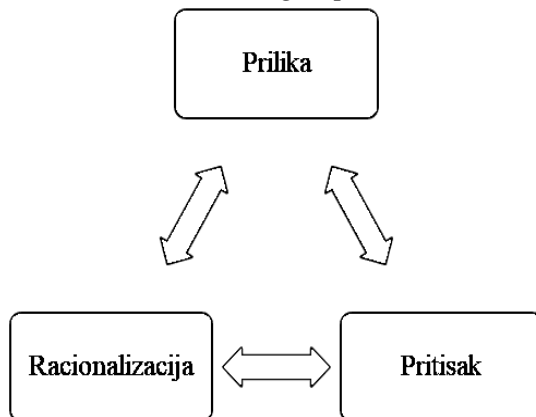
- ✓ Lažiranje finansijskih izveštaja - Ovo se vrši sa ciljem prikazivanja lažnog finansijskog položaja, uspešnosti i novčanih tokova kompanije. Lažni finansijski izveštaji postoje od kada postoji i finansijsko izveštavanje, a sa njima menadžment ili vlasnici žele da postignu određene kratkoročne materijalne ciljeve. Ovaj oblik izveštavanje može da se definiše kao namerne netačnosti ili izostavljanja iznosa ili obelodanjivanja u finansijskim izveštajima, a sve sa ciljem obmanjivanja korisnika finansijskih izveštaja. (Dimitrijević, 2015, 137) Prevare u finansijskim izveštajima izazivaju štete koje se uglavnom manifestuju u izgubljenom prinosu akcionara u vidu dividendi i kapitalnih dobitaka, gubitak poverenja investitora u kvalitet finansijskih izveštaja, produblјivanje informacione asimetrije i neefikasnosti tržišta kapitala i destabilizacija finansijskog sistema. Dakle, ono može da uključuje: manipulaciju, falsifikovanje ili prepravku računovodstvene evidencije ili prateće dokumentacije, a koja se primenjuje u pripremi finansijskih izveštaja; netačna predstavljanja ili svesno izostavljanje bitnih događaja ili transakcija iz finansijskih izveštaja; namerno pogrešnu primenu računovodstvenih standarda. (Stefanović, 2000, 4)

4. TROUGAO PREVARE

Odavno se razmatraju okolnosti koje dovode do prevare. Prvi koji je proučavao elemente koji omogućavaju da se počini kriminalna radnja jeste Donald Cressey. On je 1950. godine u svom radu pisao o motivima i okolnostima koji navode osobu da počini kriminalnu radnju. Intervjuisao je 250 počinitelaca kriminalne aktivnosti i na osnovu toga utvrdio zajedničke elemente za činjenje kriminalne radnje. (Arežina, et al., 2016) To je poznato pod nazivom trougao prevara. U literaturi se mogu videti okolnosti pod

kojima prevare nastaju, grupišu i čine „Trogao prevara“ (Budimir, 2013)
Slika koja sledi prikazuje trogao prevara.

Slika 1. Trogao prevara

Izvor: Skalak, L., S., T. Golden, M. Clyton & J. Pill, 2011., A Guide to Forensic Accounting investigation, Second edition, New Jersey: John Wiley & Sons, str. 34.

Trogao prevare predstavlja prvi model koji je koncipiran na osnovu empirijskog istraživanja, a sve sa ciljem da se pomoću njega otkrivaju prevare. Trogao prevare sastoji se od tri faktora koji doprinose ili su povezani sa prevarama. Sve prevare imaju sledeće zajedničke elemente, a to su:

- ✓ Pritisak - Pod ovim se podrazumevaju sve okolnosti koje od lica koje čini prevaru imperativno zahtevaju likvidna sredstva koja on na taj način pokušava da obezbedi. Ovaj element u svojoj pozadini ima motiv za izvršenje prevare. Dakle, može se zaključiti da je taj motiv finansijske prirode. Kada se govori o pritiscima, tu mogu da se ubrajaju finansijski pritisci (pohlepa, život iznad finansijskih mogućnosti/standarda, dugovi, slaba kreditna sposobnost, lični finansijski gubici, postojanje neočekivanih finansijskih potreba i slično), poroci (zavisnost o kocki, opijatima, alkoholu i slično), pritisci na radnom mestu (ne zadovoljstvo radnim mestom/okruženjem, strah od gubitka posla, osećaj da nije dovoljno plaćen za posao koji obavlja, ali i sama želja pojedinca da prevari sistem) i slično. Kada se posmatra finansijski pritisak može se zaključiti da lice postaje počinitelj prevare onda kada se nalazi u finansijskim problemima i obavezama za činjenje radnji koje se

smatraju kažnjivim, a koje će samim tim biti izvršene tajnim načinima i metodama. (Arežina, et al., 2016, 210)

- ✓ Prilika - Ona predstavlja veoma važan element trougla prevare. Pod ovim se podrazumeva metoda pomoću koje je izvršena prevara, ona se uglavnom odnosi na nedostatke u internoj kontroli. Naime, prilika ne mora da bude stvorena, ona može da bude i prividna. Ona predstavlja okolnost koja je plodno tlo za prevaru, jer jednostavno ima mogućnost da je izvrši. Veća verovatnoća da će prevara da bude izvršena nastaje onda kada počinitelac uoči način da iskoristi svoju poziciju i ugled u kompaniji, a sve sa namerom da reši svoje finansijske probleme, naravno uz saznanje da neće biti uhvaćen u prevari. Veću mogućnost da dođe do prevare pruža slab sistem interne kontrole, nesposobnost da se uradi ocena obavljenog posla, nemogućnost pristupa informacijama i slično.
- ✓ Racionalizacija - Naime, ovo predstavlja treći element trougla prevare, U njegovoj suštini je formulisanje moralno prihvatljivog objašnjenja za izvršenje prevare pre nego što počinitelac izvrši prevaru. Odnosno počinioci prevare razvijaju poseban mentalni mehanizam koji im pruža mogućnost da opravdaju ili da pronađu izgovor za svoje kriminalne postupke. Dakle, na ovaj način počinioci nastoje da opravdaju svoje postupke na način koji bi bio prihvatljiv društvu.

5. TROUGAO PREVARE SLUČAJ BERNARD MADOFF

U ovom delu rada trougao prevare biće objašnjen na slučaju Bernarda Madoff-a. Slučaj Bernarda Madoff-a predstavlja jednu od najvećih prevara svih vremena. On je rukovodeći se najvećom Ponzi šemom, prevario svoje investitore. Madoff ih je prevario tako što im je od njihovih sredstava plaćao izuzetno visoke prihode ili od sredstava drugih investitora, a da nije bilo stvarnih poslovnih aktivnosti za stvaranje profita. Bernard Madoff je davne 1960. godine zahvaljujući svojoj ušteđevini i pozajmicama osnovao svoju kompaniju Bernard Madoff Investment Security. Njegova kompanija je naredne četiri decenije nastavila da raste i da stiče reputaciju na Wall Street-u kao jedna od eminentnijih brokersko dilerskih kompanija na NASDAQ.

Međutim, 11.12. 2008. godine ispostavilo se da je konsultantski posao njegove kompanije bio lažan. Na osnovu finansijskih izveštaja iz decembra 2008. godine njegova konsultantska kompanija pružala je usluge za skoro 5.000 klijenata, sa klijentskim sredstvima od gotovo 65 milijardi dolara. Od tada je otkriveno da je stvarno postojalo samo oko 17,3 milijardi dolara, a isto tako pokazalo se da kompanija možda nije nikada ni sprovela ni jedno legitimno poslovanje kako bi ostvarilo zaradu. Naime, ova šema trajala je skoro 20 godina i trajala je sve dok nije otkrivena zbog posledica globalne finansijske krize. U jesen 2008. godine nakon kolapsa finansijskog tržišta, većina investitora željela je da povрати velike sume novca koje su godinama ulagali. Upravo to je dovelo do pojave zahteva za otkup u vrednosti od 7 milijardi dolara od investicija koje nisu postojale.

Naime, Bernard Madoff bio je bivši predsednik NASDAQ, a isto tako bio je i član nekoliko asocijacija i poslovnih udruženja. Takođe, potrebno je naglasiti da su članovi porodice zauzimali ključna mesta u kompaniji, a Madoff je donirao velike sume novca u dobrotvorne, ali i političke svrhe. Zahvaljujući impresivnoj biografiji, bogatstvu i statusu koje je Madoff imao, investitori su bili zaslepljeni i nisu smatrali da treba da „kopaju ispod površine“ prilikom obavljanja različitih analiza. Investitori su znali da u slučaju da mu postavljaju dodatna pitanja i ukoliko bi ga ljutili, dobijali bi odgovor da ih on ne želi za klijente. Sa psihološkog stanovišta može se reći da je Madoff kreirao savršenu „zamku za muhe“. Kao što je prethodno naglašeno u njegovoj kompaniji vodeće pozicije zauzimali su članovi njegove porodice, pa je tako Madoff-ov brat Peter Madoff bio glavni rukovodilac za usklađenost transakcija, Mark i Andrew Madoff (sinovi Bernarda Madoff-a) bili su zaposleni u kancelariji u Njujorku i njihov zadatak je bio da prikupljaju sredstva za kompaniju. Takođe, potrebno je naglasiti da je reviziju njegove firme izvršila nepoznata računovodstvena firma, koja je imala samo tri zaposlena člana, a to su bili: partner, računovođa i sekretar. Barnard Madoff bio je donosilac odluka, izvršni direktor transakcija, menadžer za upravljanje imovinom i kreator finansijskih izveštaja. Međutim, poznate su Madoff-ove izjave da su drugi krivci što su mu verovali. Sa svoje tačke gledišta, banke i druge finansijske institucije koje je prevario, trebalo je da znaju da je bilo problema sa njegovom šemom, pre svega jer su oni ti koji bi trebalo da su finansijski profesionalci. Isto tako

poznata je i njegova tvrdnja da su sve njegove žrtve bogate i da niko od njih ne bi bio suočen sa siromaštvom nakon što je izgubio ulaganje.

Dakle, sve činjenice koje su na kraju otkrivene dovele su da je Bernard Madoff proglašen krivim za 11 federalnih krivičnih dela, a ticala su se prevara sa hartijama od vrednosti (HOV), krivotvorenje dokumenata, pranje novca, prevare sa e-mailovima, lažne izjave, podnošenje lažnih izveštaja Komisiji za hartije od vrednosti i mnoga druga krivična dela. Takođe, na hiljade imućnih klijenata, raznih filantropskih organizacija i ljudi srednje klase čiji su penzioni fondovi se našli u Madoff investicionom fondu, izgubili su životnu ušteđevinu. *

U nastavku će biti prikazan trougao prevare ovog slučaja.. Za trougao prevare može se reći da predstavlja jednostavan i razumljiv okvir za objašnjavanje postupka prevare. Kao što je prethodno navedeno on se sastoji od tri elementa, a to su: pritisak, prilika i racionalizacija. Naime, ova tri elementa kada se nađu zajedno u kombinaciji, povećavaju rizik da se počini prevara.

Pritisak - On predstavlja prvi element trougla prevare. Posmatrajući slučaj Bernarda Madoff-a može se videti da je on verovatno izgradio svoju Ponzi šemu, pre svega jer je bio motivisan i jer je osetio pritisak. Njegov podsticaj bio je da održi lagodan život na koji je navikao, ali i pohlepa. Pored toga on je se suočio i sa pritiskom održavanja visokog profita kompanije, ali i reputacijom koju je imala njegova kompanija, samim tim nije izostajao ni pritisak javnosti. Naime, Madoff je se trudio da obezbedi i dovoljno profita kako bi imao dovoljno sredstava da bi se pokrili prinosi za one investitore koji su tražili isplatu, a to je radio tako što bi se prinosi ranijih investitora isplaćivali od novih. Upravo ovo predstavlja Ponzi šemu.

Prilike - U slučaju Madoff-a on je iskoristio svoju poziciju koju je imao u kompaniji, a upravo to mu je pružilo mogućnost da izvrši prevaru bez ispitivanja. Naime, on je imao dovoljno upravljačke moći, ali i ovlašćenja da dizajnira nivo unutrašnje kontrole i korporativnog upravljanja na veoma dobar način, a pre svega za sebe. Takođe, ono što je očigledno jeste da u njegovoj kompaniji nije bilo tipične podele dužnosti. Isto tako u korporativno upravljanje kompanije bili su uključeni članovi porodice, samim tim i na taj način Madoff je imao potpunu kontrolu. Sa druge strane,

---

* *Primer preuzet i modifikovan:*
<http://predmet.singidunum.ac.rs/mod/folder/view.php?id=2069> (pristup:28.7.2019)

reviziju je vršila firma koja je imala samo troje zaposlenih. Madoff je iskoristio i poverenje ljudi koji su mu verovali zbog njegove reputacije. Zahvaljujući donacijama koje je davao u humanitarne svrhe, on je odavao sliku kompanije koja poštuje korporativnu društvenu odgovornost i samim tim stvorio je priliku da nastavi sa svojom šemom. Takođe, Madoff je osvojio ogromnu reputaciju, a sve sa ciljem uspostavljanja konkurentske prednosti i povećanja uticaja NASDAQ. Ubrzo NASDAQ je postao jedna od najvećih berzi u Severnoj Americi, Zahvaljujući položaju koji je imao u NASDAQ-u (ranije je bio predsednik), Madoff je imao veliko poštovanje i poverenje od strane investitora i regulatora.

Racionalizacija - Kao poslednji element trougla prevare javlja se racionalizacija. Svoju prevaru on je pravdao time da on radi ispravnu stvar za sebe i za svoju porodicu, a koristeći kao sredstvo svoje investitore. Naime, on je racionalizovao svoje postupke time da je krivica drugih što imaju poverenje u njega. Banke i druge finansijske institucije koje je prevario kao finansijski profesionalci trebalo je da znaju da u njegovoj šemi ima problema. Isto tako on je tvrdio da su njegove žrtve bile bogate i da oni ne bi bili pogođeni siromaštvom nakon što je izgubio ulaganje.

Dakle, možemo zaključiti da u ovom konkretnom slučaju, sa stanovišta trougla prevare, bila su prisutna sva tri elementa. Upravo to je u velikoj meri povećalo rizik od činjenja prevare, a koja je u slučaju Bernarda Madoff-a se i dogodila.

6. ZAKLJUČAK

Prevare se javljaju u svim sferama društva. Za njih se može reći da su neminovne i štetne. Bez obzira na to koliko se sistem bori protiv prevara one uvek nađu način da se ostvare u većoj ili manjoj meri. Dakle, pod pojmom prevare podrazumeva se niz nepravilnosti i nezakonitih radnji koje karakteriše namerno obmanjivanje. One uključuju različite načine koje ljudska inventivnost može osmisliti, a pomoću kojih jedan ili više pojedinaca stiče prednost pred drugima svojim lažnim pokazivanjima. Pojmovno određenje prevara u teoriji sagledava se sa različitih aspekata. Upravo ovakav pristup je i potreban, ali i neophodan. Takođe, potrebno je naglasiti da teorijske razlike trebalo bi da idu u pravcu usaglašavanja što većeg broja elemenata definicije prevara bez obzira na polje obuhvata ove nezakonite

radnje. Ovakav pristup neophodan je ne samo zbog teorije, nego i zbog prakse koja bi trebalo da bude mnogo efikasnija nego što je sada. Takođe, u poslednjih nekoliko godina dogodio se veliki broj finansijskih prevara. Naime one se razlikuju od regiona do regiona, imaju različite uzroke, počiniocice i posledice. Bez obzira na sve te razlike suština im je ista, a to je da predstavljaju veoma štetnu pojavu koja izaziva ogromne gubitke, a koje imaju za cilj da namerno varaju druga lica i korisnike informacija kompanije. Naime, velike finansijske prevare i malverzacije uzrokovale su velike krize u finansijskom i privrednom sistemu, a neke od njih su dostigle regionalni, pa čak i globalni nivo, sa katastrofalnim posledicama po ogroman broj pravnih i fizičkih lica. Upravo jedna od takvih prevara jeste i prevara koju je izvršio Bernard Madoff. Kao bivši predsednik NASDAQ-a i osnivač kompanije Bernard L. Madoff Investment Securities, bio je prijavljen i uhapšen u decembru 2008. godine zbog Ponzi šeme. Madoff je skrivao gubitke hedž fonda i to tako što je plaćao ranijim investitorima novac prikupljen od novih investitora. Madoff je osuđen na 150 godina zatvora zbog toga što je prevario svoje klijente za oko 65 milijardi dolara. Samim tim može se zaključiti da je ovo najveća računovodstvena prevara od strane pojedinca u američkoj istoriji.

Dakle, istraživanje prevare podrazumeva i istraživanje modela trougla prevara. Za ovaj model može se reći da u jednom delu literature se i dalje navodi kao osnovni instrument za otkrivanje prevara, bez obzira na to što su se uslovi u kojima je ovaj model nastao promenili u poslednjih šezdeset godina. Kao načelna kritika trougla prevare izdvaja se to što on ne pruža odgovor na različito ponašanje pojedinaca u istoj situaciji koja je pogodna da se prevara izvrši. Takođe, njegova osnovna karakteristika jeste da izvrši identifikaciju prevare na individualnom nivou. Samim tim može se zaključiti da prevare koje se dešavaju na organizacionom nivou nije moguće otkriti pomoću izvornog modela trougla prevare. Finansijski skandali koji su se dogodili u poslednjih par godina pokazuju da su prevare dobile organizovani nivo, tačnije pokazali su da u današnje vreme prevare vrše i organizacije. Samim tim, trougao prevare na ovu činjenicu nema odgovor. Razlog za to je što racionalizacija nema u ovom slučaju značaja jer se ona odnosi na pojedince. Upravo ovaj nedostatak doveo je i do pojave novih predloga koji se tiču promene modela trougla prevare, a koji bi trebalo da obuhvati i odgovori na novu situaciju i uslove u kojima se prevara dešava.

Posmatrajući slučaj Bernarda Madoff-a i prikazujući ga kroz trougao prevare, može se zaključiti da su u njemu bila uključena sva tri elementa, a to su: pritisak, prilika i racionalizacija. Prisustvo sva tri elementa povećava rizik od prevare, a u slučaju Bernarda Madoff-a se ta prevara se i dogodila.

LITERATURA

1. Arežina, N., Mizdraković, V. & Knežević, G., 2016. Profesionalne prevare kao pretnja funkcionisanju privrednih društava. FINIZ-2016, pp. 209-213.
2. Bešvir, B., 2010. Forenzična revizija. Računovodstvo, Revizija i Finacije, 10(8), pp. 73-77.
3. Budimir, N., 2013. Forenzičko računovodstvo. Anali poslovne ekonomije, V(8), pp. 1-16.
4. Dimitrijević, D., 2015. Otkrivanje i sprečavanje manipulacijau bilansu stanja i izveštaju o novčanim tokovima. Ekonomski horizonti, 17(2), pp. 137-153.
5. Institute of Turkish History, 1998. Turkish dictionary, vol. 1., Ankara: Institute of Turkish History Press House.
6. Knežević, G. & Kokić, T., 2018. Forenzičko računovodstvo. [Online] Dostupno: <http://predmet.singidunum.ac.rs/mod/folder/view.php?id=2069> [Pristup 28.07. 2019.].
7. Međunarodni standard revizije 240, M.-2., 2009. Savez računovođa i revizora Federacije Bosne i Hercegovine. [Online] Dostupno na: <http://www.srr-fbih.org/File/Download?idFi=645> [Pristup 28.07.2019.].
8. Petković, A., 2010. Forenzička revizija- Kriminalne radnje u finansijskim izveštajima. Novi Sad: Proleter a.d. Bečej.
9. Petrović, Z., Knežević, G. & Milojević, M., 2016. Računovodstvenio informacioni sistemi. Beograd: Univerzitet Singidunum.
10. Skalak, L., Golden, T., Clyton, M. & Pill, J., 2011. A Guide to Forensic Accounting investigation. Second edition red. New Jersey: John Wiley & Sons.

11. Slović, J., 2016. Metode i tehnike za sastavljanje i alati za otkrivanje obmanjujućih finansijskih izveštaja. Zbornik radova "Forenzička revizija", pp. 92-105.
12. Spasić, K. & Krstić, M., 2017. Analysis and forecasting of the trend of reporting financial fraud in the United States with a brief overview of the Republic of Serbia. Mećavnik-Drvengrad-Užice, Business and Technical College of Applied Sciences.
13. Stefanović, R., 2000. Sprečavanje i otkrivanje lažnog finansijskog izveštavanja. Računovodstvo, Issue 11/2000, pp. 3-11.
14. Škarić-Jovanović, K., 2009. Forenzičko računovodstvo- Instrumenti zaštite interesa računovodstvene javnosti. Računovodstvo, revizija i finasije u uslovima globalne krize, pp. 11-31.
15. Vilendečić, S. & Vilendečić, J., 2014. Pronevjere u bijelim knjigama. Svarog, Issue 9, pp. 167-179.